

Taüll (Sant Climent i Santa Maria) continuen sent estrelles, el centre d'atenció dels visitants. La seva instal·lació, semblant a la de l'any 1973, ha estat millorada en alguns aspectes tècnics, en especial, en poder contemplar les pintures des d'un nivell, des d'una tribuna a l'altura dels "pantocràtors". Aquests dos àmbits, potser les instal·lacions més tradicionals, amb menys novetats, van complaure la majoria dels nostres consocis. Emperò entre aquests dos emblemàtics conjunts hi ha l'àmbit VI: "L'escultura monumental", que és, a la nostra opinió, un dels menys reeixits i a la vegada més criticats. La seva situació en el recorregut del Museu, és quasi marginal. Els visitants passen de llarg, no entren a contemplar les peces exposades. L'escultura arquitectònic-monumental no té un públic com la pintura, aquest fet real i concret acaba de marginar l'àmbit VI. Hi ha una realitat que vam trobar una mica massa insòlita: a que les restes del desgraciat claustre de Sant Pere de les Puel·les emmarquin una zona de serveis. La nostra opinió —generalitzada entre els assistents— fou que s'havia de fer quelcom per evitar primordialment la marginació d'aquest àmbit, i també, a la vegada, per millorar la seva presentació.

Es més fàcil, generalment, trobar defectes, mancances i no tant els encerts. No farem una valoració negativa, sinó positiva de la zona oberta del M.N.A.C., esperem que aviat les col·leccions romàniques estiguin acompanyades de les col·leccions gòtiques. S'han de fer algunes millores tant en aquest àmbit VI, com en aspectes de protecció, així com d'explicació, a vegades de difícil lectura, concretament si hi ha un crescut nombre de visitants: dissabte i/o diumenge. Hi ha millores que poden fer-se sense gaires dificultats i sense modificar el programa museístic, que el creiem vàlid en la major part dels seus aspectes.

No volem acabar aquestes reflexions fetes amb motiu de la visita del dia 20 de gener, sense comentar, breument, la notícia apareguda a la premsa diària en la qual es considerava que el Museu Nacional d'Art de Catalunya no generava un rendiment proporcional al capital invertit, que hi havia manca de visitants. Hem de pensar que les col·leccions romàniques no són tot el Museu, que la seva realitat no es pot considerar fins que no hagi acabat la totalitat de les obres. Vam poder valorar els visitants en dos dies: dissabte (20 de gener) i diumenge (4 de febrer), i pensem que eren un nombre raonable per la capacitat i el recorregut del Museu; se'ns fa difícil pensar en un augment substancial de les persones dintre d'aquest espai. En fi, la cultura és una inversió que té un rèdit, però aquest no l'hem de valorar amb xifres materials sinó amb guanys intel·lectuals.

El Museu Nacional d'Art de Catalunya ha obert, desitgem que a fi d'any puguem visitar el gòtic, i els guanys seran reals, no materials però sí culturals. Hi ha una realitat que hom oblida molt fàcilment: que la cultura és un guany no comptable.

J.-F.C.

COL·LABORACIÓ

EL CASTELL DE MIRAVET (RIBERA D'EBRE): RECORDS I SUGGERIMENTS

El passat dia 24 de gener, dintre del cicle de conferències de la "Tribuna d'Arqueologia. 1995-1996" vam poder assistir a una xerrada de Pere Lluís Artigues: *El castell de Miravet: darreres actuacions i estat de la qüestió*. El conferenciant va fer una entenedora exposició de la tasca arqueològica feta amb motiu de la restauració arquitectònica d'aquest castell. L'excavació ha estat condicionada per les necessitats de l'actuació arquitectònica. No fou un treball arqueològic programat i pensat en funció d'una recerca històrica, sinó per les exigències de conservació i restauració del monument. La tasca de Pere Lluís Artigues no ha estat infructuosa, ha assolit uns objectius vàlids per a poder-nos apropar a unes primeres conclusions d'estudi de la història del castell de Miravet.

L'exposició del conferenciant, en tot moment, ens va interessar per la seva aportació, inèdita, al coneixement d'aquest monument. La dissertació va confirmar les nostres opinions del desenvolupament del procés històric del castell, àdhuc va incrementar el nostre interès pel monument i va suggerir un seguit de nous interrogants sobre quina fou la realitat de la seva història tant militar com política. La fortalesa de Miravet és un document, en aquest cas arquitectònic i arqueològic per a estudiar un indret vinculat a moments determinats de la història de Catalunya. I amb una temàtica historiogràfica poc coneguda.

Pere Lluís Artigues va confirmar que el castell de Miravet com molts altres castells catalans medievals, fossin d'origen cristià o musulmà, havien estat edificats sobre les restes de poblats d'època ibèrica. En el cas de Miravet, el poblat no ha estat localitzat però sí que hi ha suficients indicis de la seva existència, segurament, coincidint en part amb el clos de la fortificació medieval, que va destruir les restes i va escampar-les per tot l'àmbit de la fortalesa, en especial la ceràmica.

Una novetat, a la seva dissertació, ha estat apreciar l'existència de restes constructives d'època andalusí (emirat o/i califat) (segles IX i X) i distintes de les que hom podria considerar essencialment d'època taifa (segle XI i primera meitat del segle XII). S'ha de concloure que va existir una fortificació musulmana d'una cronologia àmplia i que fou aprofitada i a la vegada transformada pels templers als darrers anys del segle XII. Aquesta problemàtica d'existència i transformació pensem que és una de les qüestions de recerca i estudi més destacades per a un rigorós i reeixit coneixement històric de Miravet. És difícil pensar en la possibilitat de grans transformacions o refeccions arquitectòniques a partir del segle XIV. Les obres de fortificació dels segles XVII i XIX són evidents i pensem que no dificulten la investigació. L'explicació d'una possible evolució arquitectònica i d'ús fou exposada amb dades fornides per una correcta investigació històrica que permeten pensar assolir un estudi garantit per una correcta metodologia historiogràfica.

El nostre lligam de la valoració històrica del castell de Miravet, i potser el desig, en algun moment, d'aprofundir en la recerca i estudi d'aquesta fortalesa com a factor polític i militar a les contrades de la vall de l'Ebre, va iniciar-se en visitar-la per primera vegada el 31 de març de 1979. El temps ha passat i Miravet s'ha convertit en un record d'un possible projecte de recerca, amb uns suggeriments d'estudi, enriquits cada vegada que, posteriorment, hem visitat aquest monument. Aquesta llunyana, en el temps, primera visita ens va frapar per les estructures de la seva arquitectura i la grandiositat del seu perímetre murat. Quelcom ens va fer pensar, intuir que ens trobàvem en l'interior d'una fortalesa musulmana. Fou més una intuïció, difícil de poder justificar en considerar l'abandonament i la dificultat d'accedir a una visita d'exploració superficial de les restes.

El nostre pressentiment va estar condicionat per la visita, feta pocs mesos abans, al castell de Gormaz (Sòria) a la Meseta del Duero. El record de Gormaz era un suggeriment, ni l'edifici ni el paisatge tenien cap mena de semblança. Hi havia una aparença, aportada més per un concepte de valoració de coneixement històric que per una realitat de recerca. Quelcom d'aquest pensament va sorgir-me tot contemplant la fortalesa des de la plataforma inferior, des del llevant del recinte murallat de Miravet. Era possible pressentir un ampli "albacar" i una "alcazaba"; és més, entre les diferents modificacions sofertes al llarg dels segles podem entreveure elements arquitectònics que s'havien de considerar islàmics. No vam fer una valoració de la seva cronologia; és més, solament pensàrem en la possibilitat que la fortalesa era d'època taifa, que tenia una doble funció, frontera entre les taifes de Tortosa i Lleida, a la vegada que element de fortificació amb una activitat militar de reraguarda del waliat de Siurana (muntanyes de Prades). El Castell de Miravet vigilava el gual del riu Ebre. Gual que va quedar evidenciat el 25 de juliol de 1938. Qui no recorda la fotografia en què pot veure's els soldats de l'exèrcit de la República creuant el riu amb la silueta del castell de Miravet com a fons?

Quina funció militar, quina finalitat política podia tenir el castell de Miravet a l'època andalusí? Quina fou la realitat històrica de la Marca Superior als segles IX i X? Hi ha una situació històrica, al nostre criteri, poc coneguda per la complexitat de les relacions polítiques de la Marca i les relacions entre aquesta Marca i les autoritats de Còrdova. La vall de l'Ebre ens

dóna sempre la impressió que era contrada llunyana tant de Còrdova com d'Aquisgran. Era una veritable marca o frontera, que no tenia un interès militar; el tenia de control però no de domini, almenys en certs moments de la llarga etapa temporal de marca. Una possible hipòtesi, sense fer ciència-ficció, és situar l'edificació de la fortalesa de Miravet en dos moments: el primer al segle IX i el segon al segle X. El perill normand va preocupar arreu de l'Europa Occidental al segle IX, hi ha un atac que s'estima que va arribar fins a Pamplona (860), ascendint pel curs fluvial de l'Ebre. S'establí un poder califal fort al llevant i concretament a la ciutat de Tortosa, on van edificar-se unes drassanes (944-945) segurament amb una doble finalitat: navegar per la costa en direcció nord (terres cristianes) i pel curs del riu i assegurar políticament i militarment el domini de la Marca Superior. De moment el castell de Miravet musulmà guarda el secret dels seus orígens, que hom també pensa que podien ésser més d'un, la reunió d'una suma de circumstàncies tant de caire polític com militar. La investigació, la recerca i l'estudi són els que han aportat la solució a aquesta problemàtica històrica.

En finalitzar la conferència i iniciar-se el torn de preguntes hem de destacar que la majoria van tenir un tema: el Miravet templer. Nous suggeriments, noves preguntes que ha de fer-se l'historiador: el castell de Miravet era un edifici idoni per a la vida d'una comunitat? Quina era la realitat conventual dels membres de l'orde del Temple? Quins eren els àmbits conventuals? Quin sistema de circulació i comunicació tenien aquests diferents espais? Les restes monumentals conservades presenten molts problemes en intentar organitzar-les en relació a una possible habitació d'una comunitat. El cementiri i la mateixa església foren temes que van plantejar-se en el debat. L'església de Sant Miquel era l'església amb funcions pastorals i entre altres tenia arran del seu àmbit el cementiri. La capella situada a la planta superior de l'ala nord del pati d'armes era solament un centre de culte vinculat al cerimonial propi d'un orde religiós-militar. No era pública. El culte i les cerimònies litúrgiques eren restringits.

Tota aquesta problemàtica de l'espai augmenta en comparar un castell-convent amb un monestir i fins i tot amb un convent dels ordes mendicants. El Pati d'Armes no és un claustre. El castell de Miravet té aquest pati, emperò a dues de les seves ales hi manquen uns edificis. Van existir; amb tot, poques restes podem veure per a poder considerar la seva funcionalitat. La recerca i l'estudi, arqueològic i documental, ha de continuar sense un afany de traslladar funcions i estructures d'un monestir a quelcom que no era. Els membres dels ordes militars no tenien les exigències de vida que podia tenir un monjo.

Esperem que la continuació de la tasca de restauració permeti una més reeixida possibilitat d'estudi i que Pere Lluís Artigues continuï la recerca iniciada amb tanta cura com es va poder valorar en escoltar aquest primer tast de la investigació. El castell de Miravet és un "unicum" per les seves estructures, que han d'estudiar-se amb molta atenció per a diferenciar les diferents etapes d'ús, les que a la vegada han generat tota mena de modificacions.

El castell de Miravet mereix un estudi global. Estudi que ha de fer-se allunyat de plantejaments imaginaris o fantasiosos. Miravet és realitat, és història, la qual hem de documentar mitjançant una correcta investigació amb conclusions vàlides per a l'estudi de la història de Catalunya entre els segles IX i XIV, temps en què aquesta monumental fortalesa va generar una història dintre d'un marc d'estructures polítiques i militars de les quals tenim moltes llacunes d'informació. En restaurar el castell de Miravet no hem d'oblidar que hi ha una història que justifica i explica el monument que no ha estat pensat fora d'un context d'autenticitat: el seu temps i el seu espai.

Joan-F. Cabestany i Fort